

STEFANO MARIA CINGOLANI

HISTORIOGRAFIA AL TEMPS DE PERE II
I ALFONS II (1276-1291).
EDICIÓ I ESTUDI DE TEXTOS INÈDITS:
3. *GESTA COMITUM BARCHINONENSIVM IV*

L'estudi de la historiografia catalana està, malauradament, en un estat lamentable per una quasi absoluta manca d'atenció: molts són els textos inèdits, o gairebé inèdits; també els que tenen edició són tot sovint lluny d'haver estat publicats d'una forma del tot satisfactòria, bé del punt de vista ecdòtic bé dels comentaris; i, a banda d'això, hi ha fins i tot obres encara inèdites o de les quals s'ignora l'existència. Tampoc s'ha dedicat gaire atenció a analitzar els mètodes de treball dels historiadors catalans i a interpretar-ne el significat historiogràfic i literari de les obres, amb poques i comptades excepcions. En bona mesura, això que tenim són els estudis ineliminables de Miquel Coll i Alentorn, sortosament reeditats (1991 i 1993), obligatori punt de partida per a tota investigació, i que són vells, en part superats metodològicament i, sobretot, superables.

Per exemple, les *Gesta Comitum Barchinonesium* disposen d'una molt bona edició, que, tanmateix, és vella i difícil de trobar —jo dispo-
soso d'un dels 705 exemplars que se'n van imprimir—, i necessiten una nova edició que, sobretot, posi al dia el comentari històric i historiogràfic. Però de les tres versions de les *Gesta Comitum*, és la versió catalana la que necessita més urgentment una nova edició i un estudi, encara que no fos per altra raó que, possiblement, és el text historiogràfic més antic en llengua catalana, contemporani i potser precedent al mateix *Libre dels fets*: Massó i Torrents en desconeix uns quants manuscrit i, a més, n'existeix una versió ampliada, assenyalada per Coll i Alentorn (1991: 331), que és del màxim interès i que és l'objecte de la publicació present.

Aquestes reflexions són ocasionades pel fet d'haver emprès un estudi de la *Crònica* de Desclot. El meu objectiu és analitzar en profunditat la construcció d'aquesta història i veure com es col·loca en el pa-

norama contemporani, francès, italià i català. En segon lloc, el que em proposo és poder copsar l'exacta ideologia de l'obra de Desclot, i estudiar de prop les dinàmiques de difusió i manipulació de les notícies, resseguint també els camins de la propaganda, extremadament activa en els anys tan convulsos de la segona meitat del segle XIII. Per poder dur a terme aquest propòsit no només he hagut de llegir històries ja publicades, sinó també recórrer directament als manuscrits, sobretot d'annals, per tal de comprovar afirmacions de Coll i Alentorn, i, a vegades, aportar unes dades que s'havien escapat a la seva meticulosa atenció. Iniciat aquest camí, he anat mirant també uns manuscrits que contenien, segons Rubió i Balaguer i Coll i Alentorn, interpolacions al text de Desclot. Després d'haver compulsat gairebé tots els manuscrits de la *Crònica* de Desclot, la meua atenció s'ha aturat sobre tres manuscrits en especial: el manuscrit L, BC 241, i les compilacions contingudes a O, BC 152 i S, BC 487, compilacions considerades, també, com a testimonis de l'obra de Desclot. Els tres manuscrits presenten, segons la crítica, el text de Desclot amb unes interpolacions, un text que, en el cas de les dues compilacions, està barrejat amb altres obres. L'anàlisi més atenta dels tres manuscrits, en tant que fase prèvia i col·lateral a l'estudi de Desclot, m'ha permès de centrar-me sobre quatre obres transmeses per aquests. D'aquestes quatre cròniques, dues ja havien estat individuades per Coll i Alentorn, però eren inèdites i seriosament no se n'havien plantejat les relacions amb l'obra de Desclot i de Muntaner, i són les que el crític anomena *Gesta Comitum Barchinonensium* ampliades, a partir d'ara GCB IV,¹ i el **Libre de l'infant En Pere*, fragments d'una obra perduda que ja ha estat objecte d'una altra publicació (CINGOLANI en premsa b). Pel que fa a les altres dues obres, una havia estat assenyalada, tot i que de manera prou imprecisa i sense atreure l'atenció de ningú, el 1912 per Rubió, i és una crònica continguda al ms. L, i que, per tal de facilitar l'anàlisi anomenaré **Crònica del rei Pere*. És un text extremadament interessant, del qual es conserva només una part, i que és absolutament contempora-

1. GCB I correspon a la versió primitiva, GCB II a la intermèdia, transmesa només en la traducció catalana, i GCB III és la versió definitiva; el redactor de GCB IV treballa a partir de GCB II.

ni de la *Crònica* de Desclot, ja que es pot datar als anys 1285/1295, tal com he publicat al primer article d'aquesta sèrie (CINGOLANI en premsa a). L'altra, que de moment indicaré com **Libre del rei Pere*, és continguda al ms. O; ni tan sols n'era sospitada la seva existència, i tant la **Crònica del rei Pere* com aquesta apareixien als estudis de Coll i Alentorn com a manuscrits interpolats de la *Crònica* de Desclot. Aquesta última obra ha estat la troballa més sorprenent, perquè no és altra cosa que una primera versió de la mateixa *Crònica* de Desclot (CINGOLANI en premsa c). És un text absolutament únic, ja que, ni a la literatura catalana ni a altres literatures europees, no són gaire habituals les obres d'una certa extensió de les quals disposem de dues redaccions diferents. N'estic preparant l'edició per a «Els Nostres Clàssics», i el seu estudi ofereix una ocasió ben privilegiada d'analitzar la construcció d'un text historiogràfic, amb els canvis als quals és sotmès per l'autor a mesura que augmenta el volum de notícies a la seva disposició i van canviant les condicions polítiques, així com la necessitat d'un plantejament ideològic diferent.

Això que seguirà no pretén, ni de bon tros, de ser exhaustiu i definitiu. Només presento els primers resultats d'una investigació per tal de cridar-hi l'atenció dels estudiosos i de facilitar el meu estudi de la *Crònica* de Desclot. En els casos del **Libre de l'infant En Pere* i de la **Crònica del rei Pere*, he publicat tot el que he pogut recuperar d'aquests dos textos, i podria ser la totalitat del que ens en queda, tot i que ulteriors exploracions podrien permetre de recuperar-ne altres fragments, mentre en el cas de GCB IV només en publicaré unes parts. Pel que fa a les GCB IV, em centraré en les que troben segura correspondència a l'obra de Desclot. De tots aquests textos, en donaré una interpretació i una col·locació en la tradició historiogràfica catalana en el meu llibre sobre la *Crònica* de Desclot, així que en aquesta ocasió em limitaré a presentar-los, a publicar-los amb unes mínimes notes històriques que fan referència, sobretot, a altres relats paral·lels o a assenyalar-ne les novetats.

La importància de la publicació i l'estudi d'aquests textos resideix en el fet que són un testimoni ulterior d'una activitat historiogràfica, per aquesta època molt més activa del que es pensava, ja que les cròniques contemporànies que relaten el regnat de Pere II ja no són dues,

Desclot i GCB III, sinó tres, ja que s'hi ha d'afegir la **Crònica del rei Pere*, o fins i tot quatre, si comptem les dues versions de l'obra de Desclot. A més, aquest vintenni, dels regnats de Pere II i Alfons II, revela ser una època que, en general, mostra una notable feina d'escriptura històrica perquè també les GCB IV i el **Libre de l'infant Pere* s'hi han d'atribuir. De forma que s'ha de reconsiderar globalment el panorama de la historiografia catalana en els cinquanta anys que van de la mort de Jaume I a l'inici de la composició de la crònica de Ramon Muntaner, tasca que espero dur a terme al meu llibre sobre l'obra de Desclot.

Al 1928, Miquel Coll i Alentorn assenyalava que a les compilacions O, BC 152, i S, BC 487, corresponents al *Libre de les nobleses dels reys* de Francesc, hi era copiada una versió diferent de les *Gesta Comitum*, que ell definia com ampliades, i que aquí indicaré com GCB IV.² Aquesta versió és molt més rica en detalls llegendaris respecte a les precedents (vg. COLL, 1991: 332-337) i mereix una edició completa, edició que espero poder dur a terme algun dia. És difícil definir-ne exactament els límits, ja que els redactors de O i S, no les copien íntegrament i en barregen els capítols que en provenen amb el text de Desclot i amb el d'altres cròniques. A més podem notar un comportament diferent dels dos compiladors: el de O sembla tenir un interès més estrictament històric que Francesc, així que no reproduïx uns quants capítols de caràcter més marcadament llegendari; per altra banda, com que disposa d'un text de Desclot, el de la primera redacció, menys complet que el definitiu, amb el qual treballa Francesc, en molts indrets copia capítols que no eren presents a Desclot. D'aquesta manera hi ha parts de la crònica de les quals tenim dos o tres testimonis, i parts només copiades ara per l'un, ara per l'altre. És força probable que cobrés el mateix lapse temporal de la versió catalana, GCB II, a partir de la qual està construïda, així que s'hauria d'acabar abans de la mort de Jaume I. Coll i Alentorn, al seu estudi de la compilació de Francesc, no es va adonar de totes aquestes diferències, o no les va in-

2. S'ha d'afegir que són presents també, en versió castellana, al ms. 1814 de la Biblioteca Nacional de Madrid; sobre aquest manuscrit i les seves relacions amb el ms. 487 de Francesc, vg. CINGOLANI en premsa b, i pel que fa al present estudi s'ha de dir que el text del ms. de Madrid coincideix perfectament amb el de Francesc.

terpretar correctament, ja que creia que els dos compiladors treballaven a partir d'una compilació precedent de la qual anaven seleccionant. Al contrari, em sembla que hem de creure que aquesta compilació precedent no existeix i que senzillament ens trobem davant de dos compiladors que treballen a partir, si fa no fa, dels mateixos materials, tallant o integrant segons els seus gustos i interessos. Hi ha diferències també a nivell estilístic, com bé notava Coll, ja que el text de Francesc, normalment més ampli i diluït en comparació amb el transmès per O, és en general més reelaborat, i menys fidel, respecte a l'original. D'aquesta manera, tot esperant una edició crítica completa, davant la presència dels dos testimonis, faré servir la versió de O.

Tot i que és relativament difícil definir-ne exactament els límits, és, al contrari, bastant senzill concretar-ne la datació, ja que tenim com a terme *post quem* la mort del rei Jaume I, 1276, i *ante quem* 1283/1285, dades presumides de la composició de l'obra de Desclot, ja que n'és una font segura. No estic del tot convençut que tots els capítols que ara li atribuiré en formin part; tanmateix, em sembla probable que sí, bé per raons estilístiques i redaccionals, bé per la manera que són copiats al manuscrit, que semblen pertànyer a un mateix bloc de capítols i, doncs, a la mateixa obra. Només un estudi més aprofundit podrà aclarir aquest dubte.

1. El primer capítol que publico és el relat relatiu a la conquesta de Mallorca per part de Ramon Berenguer III, que substitueix el concís relat de GCB II.³ Rubió i Balaguer (1987: 240) i Coll i Alentorn (1991: 335-336) estaven convençuts que era la font del mateix relat present a Desclot al cap. 29. Tot i així, el mateix Coll, a la introducció a Desclot (I, 59 i 1991: 194-195), canvia d'idea, o se n'oblida, i diu que els dos relats són independents i que, al contrari, Desclot tradueix en prosa un poema. El mite de l'originalitat de Desclot, el qual només podia dependre de poemes o de documentació d'arxiu, cobrava així la

3. «Aquest comte hac gran navili e gran companya de barons e de richs homens e d'autres molts e de pisans; e assetjà la ciutat de Mayorcha e pres-la e destrouí la terra. E per esters hac moltes batayles ab sarrahins e moltes mescles, e de tots hac victoria, e tolch-los molts castells forts e hac treuts d'ells axí com dels reys de Valencia e de Tortosa e de Leyda» (GCB II, 130).

primera víctima important. Al meu llibre sobre l'obra de Desclot detallo tant els aspectes teòrics de la qüestió com la demostració de la dependència de Desclot de les GCB IV. En publicar el capítol, posaré en negreta les coincidències amb el relat, molt més resumit, que en fa Desclot al cap. 29 (II, 82-83), mentre que és senzill confrontar-lo amb el text de la versió catalana de GCB II del qual depèn.

O, BC 152, 32v-33r

I. Com fou presa la ciutat de Mallorca per lo comte En Ramon Berenguer, ne com tenien assetjada la ciutat de Barcelona sarrahins

En l'any de Mil [·C]xv· e ·viii· kalendas de ffabrer, lo molt alt, noble e coratjós En Ramon Berenguer comte de Barchelona e marquès de Proença, ab gran companya de barons e de cavallers de Cathalunya e de pisans e de genovesos, féu **passatge** en la illa de **Mallorques**, e hac aquí moltes bataylles e mescles ab los sarrahins de Mallorques e de tots hac victoria. Puy assetjà la dita **ciutat** de Mallorques e la **pres** e la destrohí, tota la terra, e·ls tolch molts castells.

Estant lo dit comte en la ciutat de Mallorques, hac ardit e letra de la ciutat **de Barchelona que sarrahins** la tenien **assetjada**, e que havien destrouida tota la terra. Per què lo comte **se féu venir davant tots** los pisans **els genovesos qui aquí eren**. E com li foren denant dix-los axí:

—**Barons**, jo he haüt **missatge** e letra, com ja·u sabets, que sarrahins tenen assetjada la ciutat de Barcelona e han feit gran mal en la terra, per què **m'í cové anar**. E axí prech-vos que vosaltres, axí com m'avets aydada a conquerir Mallorca e la illa, que le'm guardets e la'm salvets, en guisa que·ls sarrahins no·y puxen mal fer. E yo promet-vos que, encontinent que hage gitats los sarrahins de la mia terra, **tornaré assí** a vosaltres.

E·ls pisans e·ls **genovesos** resposeren al comte:

—**Senyor, anats en bona ventura, que nós vos guardarem** e us salvarem **la ciutat** de Mallorca ab voluntat de Déu, e no·us cal tembre de res.

E açò feït, lo dit comte En Ramon Berenguer, ab tot son estol, vench-se'n en Cathalunya, e **pres terra entre·l cap de Lobregat e Castell de Feels**. E aquí ell exí en terra.

E com los sarrahins, qui tenien assetjada Barchelona, saberen que·l comte havia presa terra, de pahor que hagueren, decontinent desatendaren e s levaren del setge e fugiren vers lur terra. E·l dit comte sabé que·ls dits sarrahins s'eren desatendats e que se'n tornaven, e que havien a passar per Martorell, va'ls exir davant ab tota sa host, e fou abans al pas, ço és al congost de Martorell, que ells, e va's mesclar e combatre ab ells. E aquells de la ciutat, qui·ls encalçaven, van·los aconseguir e van ferir en ells axí mateix, e tengren los sarrahins al mig, sí que no·ls calia si nó ferir e tallar, e ocieren·ne tants que tota l'aygua de Lobregat era vermella de sanch fins a la mar.

E quant la bataylla fo fenida, lo dit comte En Ramon Berenguer, ab tota sa host, ab gran alegre se'n entrà en la ciutat de Barchelona. E axí com ell endreçava sos affers per tornar a la ciutat de Mallorca, ardit li vench de Mallorca que·ls pisans e·ls genovesos, a qui ell la havia fiada, per diners que n'havien haüts, havien trahida la ciutat de Mallorca, e la havien liurada als sarrahins. E com lo comte sabé açò fou molt despagat, mas no·y poch als fer aquella saho.

E devets saber que aquest dit comte En Ramon Berenguer havia trahut del rey de València e del rey de Tortosa e del rey de Leyda, qui eren sarrahins. E aquest Ramon Berenguer comte hac de sa muller ·II· fills, lo primer hac nom En Ramon Berenguer, e·l segon hac nom En Berenguer Ramon, lo qual Ramon Berenguer, comte de Barcelona e marquès de Proença, visch en lo comtat ·XXIX· anys e morí. Lo qual fou sebullit al monastir de Ripoll. E jaquí e·N Ramon son fill lo comtat de Barchelona e de Serdanya, e En Ramon Berenguer, son frare, jaquí lo comtat de Proença.

Molts capítols de les GCB IV, com ja he dit, són presents tant a O com a S, la compilació de Francesc. En uns casos és evident la manipulació a la qual aquest els sotmet, tot sovint eixamplant·los. Com a mostra, publicaré ara el mateix capítol en la redacció del *Libre de les nobleses dels reys*.

S, BC 487, 114v-115v

Axí parle com fo presa la ciutat de Mallorca per En Ramon Berenguer comte de Barchelona e com serraïns tenien assetjade Barchelona

En l'any de Nostra Senyor Jhesu Christ ·MCXV·, a ·VIII· cale[n]des de febrer, sí devets saber que En Ramon Berenguer, comte de Barchelona he marquès de Proençe, qui fou fill de Ramon Berenguer Cap d'Estopa, si li vench en cor que, ab gran navili, e ab gran compaya de barons e de richs hòmens e de cavallers de Catelunya, e ab ajuda de pisans, si asetjaren la ciutat de Mallorca. He lo dit comte si ach moltes batalles ab los serraïns de Mallorca, e de totes ach vichtoria, per la mercè de Déu, lo dit comte. Lo cal, a la llonga, si pres la dita ciutat e destroy tota la terra, e encara que·ls tolch molts castells e forts.

He devets saber que, [després] aver conquesta la dita ciutat de Mallorca, lo dit comte si ach lletres de la ciutat de Barchelona, que serraïns la tenien assetjade. He lo dit comte, com ach vista la dita lletre, encontinent si féu apellar consell dels barons e richs hòmens e cavallers e dels pisans, he cant foren justats dix-los:

—Senyors, yo é agudes lletres de la siutat de Barchelona, que serraïns le tenen assetjade e que han destrouida tota la terra, he yo, senyors, é acort, e ssi·us parrà bo que·us plàcia que·s face, és aquest: yo he pensat que vosaltres senyors de pisans, qui assí sóts com a germans e bons amichs meus, e m'avets ajudade ha pendre aquesta ciutat de Mallorca, que vosaltres le'm gardets e le'm servets axí com si yo hi era, he yo pessar-me'n-é ab aquest estol meu de llà en Catelunya. He promet-vos, senyors, en bona fe, que encontinent que yo aje gitats los serraïns de la mia terra, que tornaré a vosaltres assí en Mallorca. Per què, senyors, vos fas aquesta gràcia: que·us dó per tostemps en aquesta ciutat franquesa de lleudes, e de tota altre servitut que·n siats franchs, e yo qui·us hen fas are assí cartes bones e fermes e segellades ab mon sagell, he encara per tal com la m'avets ajudade a conquerir.

He los pisans si resposeren al comte:

—Senyor, per cert vos diem, que ha honor vostra, nós vos gardarem e·us salvarem aquesta ciutat de Mallorca, e assò serà ab poder he

volontat de Déu e de Nostra Dona Santa Maria. He ab aytant anats-vos-en en bona hora en Cateluya, he avem-nos, senyor, sent milia gràcias de la honor he de la gràcia que·ns havets feta.

He assò fet e hordonat, lo dit comte ab tot son estol partí de Mallorca e vench-se'n en Catelunya, he pres terra entre Cap de Llobregat e Castell de Fels. E aquí exí en terra ab la sua gent. He los sarraïns qui tenien assetjade la ciutat de Barchelona, cant saberen que·l nobla comte En Ramon Berenguer avia preza terra entre Llobregat e Castell de Fels, e que era vengut ab tot son estol de Mallorca, si agren gran temor. Per què, entre los dits sarraïns, se mès gran contrast, ja ssi esperarien lo comte a batalla ho no. Però, finalment, acordaren que·s desatendassen de la ciutat e que se'n tornassen en llur terra, e axí ho meteren en hobra, però desconcordablement, que no se n'acordaven tots. E los dits sarraïns tengren la via de Marturell lo millor que podien. He lo dit comte, com sabé que·ls sarraïns tenien la via de Marturell, si sse'n pujà riba Llobregat ab tota la sua host, e va'ls exir denant lo congust de Marturell. He aquells de la ciutat de Barchelona, cant saberen que·l comte lur senyor [havia] exit ab tota la sua cavellaria dava[n]t los sarraïns al congost de Marturell, hells van exir de la ciutat, encalsant, firent e tallant los dits sarraïns, sí que n'auciren una gran partida. He los dits sarraïns fugents, cant foren atesos al dit congost, cuydaren ésser estorts, mas demantinent la ost e la cavelleria del noble comte los exí al devant, de la cal cosa los sarraïns no·s pensaven res que tan tost fos atés aquí lo comte. Per què aquí fou la mescla fort, e agren molt fort batalla. Però, ab l'ajudori de Déu, los crestians auciren ta[n]ts dels sarraïns en la batalla, e dins en l'ayga de Llobregat, en la cal aquells se metien, que paria que tota l'ayga fins a la mar fos sanch. De la cal batalla escaparen e fugiren als cuns sarraïns, e anaren-se'n a llur terra dolens e despagats.

He après, cant la batalla fou finade, lo noble comte En Ramon Berenguer si sse'n vench en la ciutat de Barchelona ab tota la sua cavellaria de la host e ab aquella de Barchelona qui·y fou atesa, e cant foren dins la ciutat de Barchelona, he hordonave al mills que podia la ciutat de ssos affers, perquè se'n pogués tornar en la ciutat de Mallorca. He a l'endemig, estant e ordonant assò ell en la ciutat de Barchelona, sí li vench missat[g]e de Mallorca per los pisans qui allí eren. E fe-

ren-li assaber que janovesos, per diners que n'avien presos de sarraïns, avien traïda la ciutat de Mallorca. Los cals sarraïns hi foren alba de matí ab moltes naus e galeas, ab los janovesos qui-y ajudaren, los cals vengren sobtosament e descuydade, que no'n saberen res aquells de la ciutat fins que·ls sarraïns foren dins, la cal cosa feren los janovesos. Per què la ciutat de Mallorca fou trahida e lliurada als sarraïns, la cal forniren e maseren bé en cuns.

He lo comte, qui ja ere aparellat per tornar a Mallorca, cant sabé que los dits pisans eran axí estats traïts, fou-ne molt desconsolat, e perquè vaé que altre consell no-y podie dar ne pendre, per so com tant se foren los dits sarraïns fornits, llexà's de la armade per llavors.

Però devets saber que lo dit comte si avia trahut del rey de València e del rey de Tortosa e del rey de Leyda, e tots aquests reys eren sarraïns.

2. Les dues compilacions presenten un relat mig llegendari de la conquesta d'Almeria, però el presenten en redacció diferent: a la de **S** és correctament atribuïda a Ramon Berenguer IV i encaixa perfectament amb el text de GCB II, tot i així el final és tan resumit, o desfigurat, que no s'entèn exactament això que passa; **O**, al contrari, presenta dues vegades la conquesta de la ciutat, una primera amb correcta atribució a Ramon Berenguer IV, seguint, però, el text de GCB II sense més, mentre que el relat llegendari corresponent al de **S**, adaptat a la nova situació i millor explicat, és absurdament atribuït a un Jaume I encara nen. Es poden pensar dues coses: bé que en realitat fos una interpolació a GCB IV i no aparegués a la redacció original, bé que el desplaçament és *opera* redaccional del compilador de **O**, el qual va decidir que les conquestes de Jaume I havien de ser més —potser atret pel projecte d'expedició de 1275-76,⁴ juntament amb Alfons X de Castella, o per l'expedició fallida de Jaume II al 1309, i per una possible llegenda sobre les portes del palau reial— i desdobra així la narració eliminant les repeticions. En negreta les coincidències amb el text de GCB II.

4. Vg. SOLDEVILA, 1995: I, 404.

S, 120v

Ila. Ací parle com En Ramon Berenguer comte de Barchelona pres Almeria

Aprés devets saber que En **Ramon Berenguer comte** de Barchelona e de Besolú e de Serdanya e príncep d'Aragó, **ab ajuda de l'Emperador de Toledo**, per nom N'Amfós, e **ab ajuda de jenovesos, per mar e per terra si assetjaren Almaria**. He lo dit Ramon Berenguer hi vench ab ·L· cavallers ab cavalls armats e ab ·V· mília hòmens de peu. Ha an Almaria avia **llaïns bé ·xx· mília sarraïns defenents**. He aquells de fora **posaren les tendes costa lo mur de la ciutat d'Almeria e no sse'n levaren ne sse'n partiren** del dit setge **entró que l'agren presa e destrouida**.

He cant hagren presa la dita ciutat, lo dit Emperador de Toledo se'n tornà en Castella ab la sua gent, e jaquí en Almeria En Ramon Berenguer comte de Barchelona. He lo dit comte volch-se'n tornar e Cateluya, e comanà la dita siutat a genovesos.

He los genovesos, a cap de temps, veneren la dita ciutat als sarraïns. Los cals lus digueren que·ls ne donarien ·vii· barils plens de dobles d'or, he aquells genovesos atorgaren-ho. He los demont dits sarraïns van-lus donar ·vii· barils plens de folleres, salvant dessus a la bocha, que avia algunas dobles. Però los jenovesos se cuydaven que fossen tot dobles. E anaren-se'n en Genova ab les llurs galeres ermades. **He assò fo en l'any de Nostra Senyor Jhesu Christ ·mcxxxvii·**.

O, 54v-55r

Ilb. Com lo rey En Jacme anà en Almaria

En l'any de Mil ·ccxvi·, ço fou mitjant juny, partí de Barchelona lo bon rey d'Aragó En Jacme, e comta de Barchelona, ab tot son estol, e anà-sse'n en Almaria. E aquí hac de forts bataylles ab sarrahins, entre les quals n'ach una, ço fou lo jorn de Sant Miquel, en què moriren ben ·xxx· mília sarrahins. E en aquell jorn morí lo sol. E lo dit rey

En Jacme pres la ciutat d'Almaria e comanà-la a genovesos. E aportàsse'n ab si les portas⁵ del palau de rey sarrahí d'Almaria, qui eren de leutó obrades a la morischa, e mès-los en lo portal de ffora de son palau, qui és en la ciutat de Barcelona.

E com lo rey En Jacme se fou levat ab tot son estol d'Almaria, e se'n fou tornat en Barchelona, los dits genovesos, a qui ell havia comanada la ciutat d'Almaria, faheren pati ab los sarrahins, que'ls retrièn la ciutat d'Almaria si'ls donaven molt tresor. E'ls sarrahins prometeren-los que'ls en darien ·vii· barrils plens de dobles. E'ls genovesos atorgaren-los-ho. E'ls sarrahins aportaren los barrils an Almaria e liuraren-los als genovesos, e'ls genovesos preseren los dits ·vii· barrils e regonegueren-los ·i· poch de sobre, e veheren que eren dobles, e cuydaren-se que tots fossen plens de bones dobles aytals com dessús eren, e liuraren-los la dita ciutat d'Almaria. E'ls sarrahins faheren franchs los genovesos en Almaria.

E'ls genovesos mantinent partiren-se d'aquí, e reculliren-se en ·i^a· nau e anaren-se'n. E quant foren dins mar, regonagueren bé tots los dits ·vii· barrils, e atrobaren-los tots plens de foylares, salvant que havia dassús, a la bocha dels barrils, unes poques de bones dobles, per què'ls genovesos se tengren per enganats fort dels sarrahins, e foren dolents, com per tan poch haver havian feta tan gran trahició al rey d'Aragó En Jacme.

3. El relat al voltant dels reis d'Aragó *ante unionem* és prou diferent en les dues compilacions: Francesc, que disposa del text definitiu de Desclot, barreja el relat de GCB II amb el de Desclot, i els integra amb una versió diferent de la llegenda del senescal Guillem Ramon (vg. COLL, 1993: 212-218). O, al contrari, no presenta cap rastre de l'elaboració present a la versió definitiva del text de Desclot, fet que em porta a creure que aquesta llegenda i el consegüent relat fossin absents de la primera versió. El relat que transmet O és un desenvolupament, amb molt notables confusions, del present a les GCB II, amb elements que es trobaran també a la *Crònica de Sant Juan de la Peña*, a les notes CSJP, i molt que li són propis, com per exemple la interven-

5. *ms.* havia escrit *portasse* corregit en *portas*.

ció de sant Victorià a la batalla d'Osca. Fins que no s'hagi editat i estudiat a fons aquesta redacció serà impossible determinar-ne les fonts exactes. En publicar aquests capítols de la redacció de O, que crec més propera a l'original, destacaré en negreta això que correspon al text de GCB II.

O, 33v-35v

III. Com lo rey N'Amfós Avarques pres Saragoça e Teraçona e Tudela

En aquest any mateix (*scil.* 1115) N'Amfós rey d'Aragó, lo qual fou appellat Avarques,⁶ pres Saragoça e Teraçona e Tudela, e les tolch a sarrahins, e molts d'altres castells forts, los quals apropià a son regne. E lo dit N'Amfós Avarques pres muller e hac-ne ·i· fill, qui hac nom Pere. Lo qual rey N'Amfós, appellat Avarques, hac grans batayllas ab sarrahins a Ffragua, sí que·y fou naffrat malament, de les quals naffres ell morí e fou sebullit a Montaragó. E après ell fou rey d'Aragó son fill En Pere.

IV. Com vench lo regne d'Aragó ab lo regne de Navarra, ne com preseren Oscha

Estant en Aragó lo senyor rey En Pere, fill del senyor N'Amfós Avarques damunt dit, regnà lo dit rey En Pere ·iiii· anys e morí sens infants, lo qual fou sebullit a Montaragó. E **finides e passades les successions** del regne d'Aragó, ço és **de la persona del rey N'Amfós** e de son fill En Pere, aquells d'Aragó, estant axí que no hagueren senyor, hagueren temença que·l rey de Castella no·s presés per força lo regna, del qual rey de Castella ells no s'altaven gayre. Per què hagen d'acort, e que la terra no estigués menys de senyor, que levassen rey d'Aragó

6. Les notícies referides en aquest capítol són una barreja de les referides a Alfons I, mort a Fraga que és qui conquerí les tres ciutats, vg. GCB III, 44, i al seu pare Sancho, ja que Pere és el germà i no el fill d'Alfons i al Sancho Avarca que apareix al cap. XIII de CSJP.

En Sanxo, qui era rey de Navarra, e axí ho faheren. **E lo dit Sanxo, rey de Navarra e d'Aragó, havia ·i· fill qui havia nom Remirus, lo qual fill hac d'una dona molt noble, la qual exí d'un castell qui és appellat Aymia.** E axí fou ajustat lo regne de Navarra ab lo regne d'Aragó. E lo dit Sanxo visch en lo regne d'Aragó ·xi· anys e morí, lo qual fou sebullit axí mateix en Aragó, ço és en la ciutat de Saragoça.

E mort aquest rey en Sanxo, regnà son fill Remirus rey d'Aragó e de Navarra. Lo qual Remirus pres muller la filla del rey de Castella, dona Violant, qui fou regina d'Aragó e de Navarra. E aquest fou rey **Remirus qui primerament se féu appellat rey d'Aragó** e senyor de Navarra, lo qual **hac ·iii· fills** de sa muller qui hagren nom axí: lo primer **hac nom Sanxo, axí com son avi**, e·l segon N'Amfós e·l terç Remirus.⁷ E aquest Remirus rey d'Aragó e de Navarra **assetjà la ciutat de Oscha e fou naffrat de ·i^a· sageta**, lo qual Remirus, com se sentí la mort, **feu jurar a sos dos fills, ço és e·N Sanxo e a N'Amfós, que no sebullissen son cors ne·l levassen del setge entró que haguessen presa la dita ciutat.**

E mort lo damunt dit rey Remirus, En Sanxo, son fill, fou rey de Aragó e de Navarra. E tinent la dita ciutat assetjada, vengren molts sarrahins de la terra en ajuda de la ciutat per levar los christians del setge. E·l rey En Sanxo damunt dit féu aportar lo cors de son pare rey Remirus al monastir de Sant Victorià, e féu aquí sa oració e confortà tot lo poble, e quant l'ach confortat anaren tots a la bataylla dels sarrahins. Los qual sarrahins eren molt més que·ls christians, e, en visió de tuyt, viren que·l dit martir Sant Victorià fou ab los christians, e·s combatia ab ells contra los sarrahins, sí que tots foren morts e vençuts. E encontinent que·ls sarrahins foren vençuts, Sant Victorià desaparech. E·ls crestians preseren tota la vianda dels sarrahins, e lurs armes, e tota lur roba e altres coses, de què·s refrescaren molt los christians e·s confortaren, car gran freture havien haüda de viandes. E com foren axí confortats, combateren tant la

7. *ms. S*, c.116v: «lo primer hac nom Xanxo axí com son avi rey de Navarra, lo segon ach nom Anfós axí con son avi rei d'Aragó e lo ters ach nom Remirus axí com son pare». Aquí l'autor confon els fills de Ramiro amb els de Sancho, de manera que aquest últim es transforma, en substitució de Pere I, en germà d'Alfons I el Bataller i de Ramir II el Monjo.

ciutat de Oscha, que's reté al dit Sanxo rey d'Aragó e de Navarra. E aquest rey en Sanxo havia ·ii· frares, ço és N'Amfós e Remirus, e lo dit Remirus fou monge, e prevere de Sant Ponç de Tomeres. E aquest Sanxo rey, qui pres Oscha, regnà en Arago e en Navarra ·vi· anys e morí sens infants, lo qual fou sebullit en Arago.⁸

E après d'aquest, fou rey d'Aragó e de Navarra N'Amfós, son frare. E assò fou en l'any de Mil Cent ·xxii· après la incarnació de Nostre Senyor Jhesu Christ.

V. De N'Amfós rey d'Aragó

Aprés d'En Sanxo damunt dit rey d'Aragó e de Navarra, regnà son frare N'Amfós, lo qual féu molt de mal a sarrahins. E lo dit N'Amfós pres muller dona Urracha filla del rey de Castella, lo qual fou appellat N'Amfós. E lo dit N'Amfós rey de Castella, havia pahor que'l rey d'Aragó volgués aquell matrimoni per rahó del parentesch qui y era. E'l rey d'Aragó dix-li, que si n'havia dubte, que ell li metria alguns castells forts en penyora, los quals eren en la frontera de Castella, e comanà'ls a alguns castellans qui'ls tengren feelment lonch de temps. De la qual dona Urracha hac ·i· fill, qui hac nom Jacme. E mort lo dit Amfós rey de Castella sens infants, mantinent lo rey d'Aragó, son genre, ajustà gran host de cavallers e de hòmens a peu, e ab dona Urracha sa muller, e ab son fill en Jacme e ab tot son poder, entrà-sse'n en Castella. E per ço com no-y havia altre a qui pertangués per dret lo regne de Castella, sinó a sa muler dona Urracha e a son fill en Jacme, los quals tengren poderosament tota Castella, e regnà aqui en pau axí com a bon príncep. Lo qual guardà e conquès tota la terra dels sarrahins, e cresqué, e muntuplicà e poblà molts lochs del regne de Castella.

E lo dit N'Amfós rey d'Aragó e de Navarra, e per ço com era veyll, ell hac consciència de la regina sa muller, e l'apostolí departí'ls per lo parentesch qui era entre ells. Per què la regina dona Urracha se'n donà d'assò gran onta, per què fon gran guerra e contrast entre marit e muller, e si faheren moltes mescles e moltes batayllas, mas de

8. ms. S, c. 117r: a *Munt Arago*.

totas hac victoria N'Amfós rey d'Aragó, lo qual visch en lo regne de Castella ·xj· anys e morí, lo qual fou sebullit en Aragó.

E lo dit Jacme, fill de dona Urracha e de N'Amfós rey d'Aragó, regnà après son pare en Castella, e après lo regne de Navarra, per força, après la mort de son pare. E assò fou en l'any de Mil Cent e ·xxxiii·.

VI. Com gitaren lo monge Remirus del monastir, e'l faheren rey d'Aragó, lo qual hac nom rey Cucuylla

E morts aquests damunt dits dos frares, reys d'Aragó, sens infants, ço és a ssaber En Sanxo e N'Amfós, no romàs hereu en Aragó. Per què **los aragonesos**, per tal que'l regne no's perdés, e que En Jacme rey de Castella no'l se presés per força, axí com havia fet lo regne de Navarra, manaren **corts** a Saragoça, e fou determenat **consell** entre ells, ço és **dels majors** e dels mijans e dels manors, **que traguessen lo dit monge En Remirus del monastir, e que'l levassen rey en loch de son frare**. Per què mantinent se'n anaren tuyt al monastir de Sant Ponç de Tomeres, e tragueren-ne lo monge En Remiro, e **amanaren-lo** a Hoscha, e **posaren-lo en la cadira del rey** e coronaren-lo, al qual **donaren muller la germana del comte de Payteus**. Lo qual Remirus, rey d'Aragó, fo molt aventurat en batayllas, e benigne, e liberal, e de gran mercè e molt larch als seus, en tal manera que molts castells del regne donà a cavallers. E d'aquell matrimoni exí ·i^a· filla qui hac nom Urracha, axí com sa avia.

E quant la infanta hac ·xii· anys, **donaren-la per muller a En Ramon Berenguer, comte de Barcelona**, e senyor de Besaldó e de Serdanya, lo qual fou molt savi, e de gran enginy, e de gran fama, e de tan gran, que per tot lo món ne parlava hom, e era alt de cor, e lonch de persona, e subtil en son propòsit e ferm en son seny, e en son anar e en son vestir e cortés, e forts de mans e de tots sos membres, e fresch de color, e pus complit de tots bens que nagun dels altres dessus dits comtes de Barchelona.⁹ E, encontinent com la dita infanta

9. La descripció de Ramon Berenguer IV és represa, amb variacions, del capítol a ell dedicat: «Ramon Berenguer, comte de Barcelona e de Besuldó e de Cerdanya fill primer, fo molt prous e savi e de gran enginy e de gran consell e de gran fama per tot

fou esposada ab lo dit comte de Barchelona, son pare, **Remirus** rey d'Aragó, **se'n tornà al monastir de Sant Ponç, e cobrà l'àbit e morí aquí**, lo qual hac nom rey Cucuylla. **E del començament del regne d'Aragó entra a l'ajustament del comte de Barchelona foren passats ·CIII· anys. E·l dit Ramon Berenguer**, comte de Barcelona, hac de sa muller dona Urracha, filla del rey d'Aragó, ·II· fills e ·I^a· filla, lo primer hac nom N^aAmfós, e·l segon Sanxo, e la filla hac nom Dolça, la qual Dolça hac per marit lo rey de Portugal¹⁰ en l'any de Mil e cent ·XXXVII·

4. Els capítols que segueixen relaten la famosa llegenda de l'engendrament de Jaume I i de l'elecció del seu nom, llegenda que no era present a les altres versions de les *Gesta Comitum*. Ja Rubió i Balaguer (1987: 243-244) notava les semblances que aquesta versió presenta amb les altres tres conegudes: la de Jaume I, la de Desclot i la de Muntaner, mentre que Coll i Alentorn (1991: 338) pensava que només aquest últim la va conèixer. Al meu llibre demostro com aquesta versió, que s'inspira en la del *Libre dels fets*, i en segueix l'esquema d'actuació dels personatges, és a l'origen tant de la versió de Desclot com de la de Muntaner. La llegenda de l'engendrament és transmesa per O, i d'aquest ms. la publicaré, i també per S, 125r-126r. La versió de S és en bona substància igual a la de O, amb pocs matisos narratius més —per exemple quan diu que el rey Pere II, en saber que serà pare «sí n'ach en si mateix molt gran plaer, he llavors lo rey perdonà als cambriers»—; això que falta són els diàlegs, ja que la narració és tota en estil indirecte. Assenyalaré en negreta les coincidències textuais amb Desclot cap. 4 (II, 18-25) i amb cursiva les que són exclusives amb Muntaner caps. 3-5 (I, 24-28).

La llegenda de l'engendrament va acompanyada de la notícia del

lo mon, gran de cor e assats leuger de persona e humil e subtil e en son proposit ferm, hom qui guardava per a enant, en son anar e en son vestir cortés, certes gran de persona assats e de força forts, de cors e de mans avinent en tots sos membres, bel de color, ans segons dit cominal no li fallia res de be; e fo pus savi e pus bastant de tot be que negun altre dels seus qui son passats» (GCB II, 130-131).

10. També el llistat dels fills de Ramon Berenguer IV ve de les GCB II, però d'un altre capítol, GCB II, 132.

naixement, cap. VIII, i de l'elecció del nom, cap. IX, a través de les *sortes apostolorum*. La seqüència dels tres esdeveniments és present només al *Libre dels fets* i aquí, i el relat de GCB IV depèn clarament del rei Jaume I, i proporciona una ulterior prova a la meua hipòtesi de la immediata difusió del llibre del rei Jaume I (vg. CINGOLANI 2000). En aquest cas O, possiblement influït pel text de Desclot, només relata el naixement del rei, cap. VIII, així que el capítol IX és transmès només per S, del qual publico, doncs, tant el VIII com el IX.

O, 44v-45v

VII. *Com lo rey En Pere pres muller dona Maria de Muntpesler, e a cap de ·i· any e ·iiii· mesos l'emprenyà en l'alberch d'En Tornamira*

En aquest any mateix damunt dit (*scil.* 1203) lo dit En Pere, rey d'Aragó e comte de Barchelona, com hac maridades se sors, pres muller dona Maria de Muntpesler, filla qui fou del noble príncep Guillem de Muntpesler. E lo dit Guillem senyor de Muntpesler havia haüda per muller la filla del noble Emperador de Constantinoble, la qual havia nom dona Eviolles. E aquesta dona Maria era **bona e savia**, mas no era gayre bella en ses faysons, per què lo rey En Pere no se n'altava *ne's volia acostar a ella*. Per què stegren axí lonch temps que no fou la ·i· ab l'altre.

E·ls consols e·ls prohòmens de Muntpesler, com vaheren que·l senyor rey En Pere no havia cura de la dona sa muller, *jatsia açò que ell fos massa cortés entre dones*, hagren reguart, *si la un o l'altra moria d'ells, que la terra romangués menys de hereu*. E pensaren e tractaren entre ells en qual manera ho porien fer, que·l senyor don Pere fos ab la dona sa muller. E tractant en aquests affers, hagren d'acort que parlassen ab los cambrers del senyor rey e faheren-ho. E dixeren axí als cambrers:

—Senyors, si vosaltres vós volets, porets fer **gran bé e gran honor a tota la senyoria del rey d'Aragó**, e axí mateix **gran mercè e profit que serà vostre e·n valrets més**.

E·ls cambrers resposeren als dits consols, e dixeren-los:

—Senyors, nós som aparellats de fer tota res que sia bé e honor del senyor rey e de la senyora regina.

—Ara —dixeren los consols— vosaltres farets axí, per amor de la regina e de nós, que, quant lo senyor rey demanarà dona o donzella, digats-li que vosaltres li haurets-li una dona, la pus honrada e la pus richa e la millor de tot Muntpesler. Mas que ell hauria a ffer axí, que la dona aquella no'n iria en altre loch sinó en l'arbech d'En Tornamira, ço és aquella nit que empendrien. Encara que, que li'n dixessen que la dona aquella **no volia que lum hagués** en la cambra hon ells abdós fossen la nit, per ço com ella era de honrat loch, e havia marit lo pus honrat de tot Muntpesler, e **no volia que fos conaguda**. E axí com açò haurets dit al senyor, e ell vos ho hage atorgat, amanar-li-ets nostra dona mateixa e vostra, que és la regina d'Aragó, sa muller. **E, si a Déu plau, aquella nit ell la emprenyarà e haurà fill**, lo qual serà hereu de tot lo regna e plaent a Déu.

E·ls cambres, hoÿdes aquestes paraules, dixeren que **ells havien gran pahor del rey que no·s captengués mal d'ells** com sabia açò que ells haurien consentit. E·ls consols dixeren-los:

—**No hajats pahor de res**, car nós vos farem sagrament e homanatge que us starem davant de tot dan e de tot perill que ells ne deguessen haver.

Ffinalment los cambres atorgaren lo fait.

Enaxí, que a poch dies, lo senyor rey requès als cambres que li percassassen una dona l'endemà. E·ls cambres parlaren ab¹¹ los dits consols de Muntpesler e endreçaren los affers axí com era emprès, e emprengueren la nit que la dona Maria regina anàs a l'alberch d'En Tornamira. E axí fou fait.

E·ls consols ab lo conseyll hagren ja endressats los affers, segons que damunt és dit, ab la regina, la qual se aparellà per anar al dit alberch, **ab ·1· dona e ab dues donzelles, secretament**. E amanaren-la al dit alberch e **colgaren-la a·l lit**. E puys lo senyor rey vench. Emperò les dones e les donzelles, qui eren vengudes ab la regina, foren ja colgades en ·1· altra cambra, la qual era davant aquella hon jahia la regina, enaxí que no havia sinò ·1· portxe en mig. E·ls consols eren en una

11. *ms. lab* amb *l* esborrat.

altra cambra amagats, per ço que'l senyor rey no conegués res. Adonchs **lo senyor rey se colgà prés la regina**. *E·ls cambrers jagueren de ffora la cambra al portxe.*

E quant vench al matí *en l'alba*, los cambres foren aparellats de donar aygua a mans al rey, axí com havian acostumat, *e entraren en la cambra*. E'l senyor rey se levà del lit e pres aygua a mans, *e·ls dits consols de Muntpesler foren aparellats ab lurs brandons encesos e ab lur notari*, e *agenollaren-se davant lo rey*, e van-li besar la ma e *dixeren-li que bon prou li faés, car ell havia jagut aquella nit ab madona la regina*.

E quant lo rey hoy açò, fou fort irat, majorment contra los cambrers, **mas no·u féu gayre apparés**. E tantost, los damunt dits consols dixeren al scrivà, que·y havian amanat, **que fahés una carta testimonial d'assò, ço és com lo senyor rey havia estat e jagut aquella nit ab la senyora regina e muller sua**. La qual faheren exir fora de la cambra sua en lo portxo ab la dona e ab les donzelles qui ab ella eren vengudes aquí. **E en aquella nit lo rey la emprenyà**. **E·ls dits consols o ordonaren que la regina no exís d'aquell alberch entró hagués encahut**. **E axí's féu**. La qual regina havia estat ·I· any e ·III· mesos que no havia estat ne jagut ab son marit lo rey, si nó aquella nit.

S, 126v

VIII. Ací parle com nasqué En Jachme, fil del rey En Pere e de dona Maria

En l'any de Nostra Senyor Jhesu Christ ·MCCIII· e ·VIII°· mesos, devets saber que dona Maria, muller del rey En Pere d'Eragó, si enfantà en l'alberch d'En Tornamira, qui és ha Monpaller, lo cal hac hun bell fill qui ach nom Jachme, lo cal fo consebut per gràcia e per virtut de Nostre Senyor Déu Jhesu Christ.

Are, pus avem dit del naixement de l'infant que dona Maria de Mo[n]paller hac del senyor rey En Pere d'Aragó, dir-vos-hem en cal manera li meseren nom.

IX. Ací parle com fou batejat l'infant En Jachme ne per què ach nom Jachme

Devets saber que, après poch dies que dona Maria hac enfantat hun bell fill, los pròmens de Monpaller sí·l volgren fer batejar, e vengren devant la reyna dient-li que batejassen l'infant. He ella dix-los axí:

—Honrats pròmens, pus tant de bé m'avets fet e·m fets, prech vos axí, com a bons pròmens e lleals que sòts, que lo batejar d'aquest infant se face en aquesta manera que us diré. Ajats-me —dix ella— aytal clergue qui és hom sant e devot de Déu, he demà digua missa, e com la missa come[n]serà ajats-hi aparellats ·xii· siris bla[n]chs, cas-cun de pes de ·iiii· lliures a honor de la Santa Trinitat, he fermats-los devant l'altar de Madona Santa Maria de les Taules, e an aquell altal lo prevere diga la missa, he après ajats ·xii· infants verges, e cas-cun tenga una candela beneyta enseza, he puys cas-cun encena huns d'a-quells ciris, he, abans que tot assò sia, ajats mès nom a cas-cun ciri, son nom de cas-cun apòstol, he sia cas-cun nom en hun alberà escrit e fermat a cas-cun ciri, he aquests ·xii· ciris, axí ordonats en la missa, sien bé gardats, e aquell qui més durarà de cremar e sserà major tros, aquell regonoxets, e gardats en son alberà cal nom hi és scrit, he aytal nom age l'infant.

He axí com ella ac dit ne hordonat fou fet. He lo ciri en qui era lo nom de Sent Jachme durà més que nagun altre de cremar. He l'endemà batejaren l'infant ab gran honor, e meteren-li nom Jachme. He aquest fo lo bon rey En Jachme qui pres Mallorca e tolch molta terra a moros.

He cant l'infant En Jach[me] se batejà a Monpaller, no·y era lo rey En Pere, ans era en Aragó anat, per què la reyna dona Maria era molt corusa de l'infant, com no avian pus areter en la terra si nó aquell.

5. També el següent capítol és transmès només per S; sembla que O, com per l'episodi de l'elecció del nom del rei Jaume I, segueixi el model de Desclot, que no parla de la coronació papal de Pere II. El capítol és una evident expansió del corresponent de GCB II, destacat amb la negreta, i tot i així és totalment capgirat el sentit del privilegi

papal. És inútil destacar els errors històrics d'aquest relat palesament llegendari.¹²

S, 126v-127v

X. Ací parle com lo rey En Pere anà en Roma a papa Ignossent e com se coronà allí ab lo rey de France e ab lo rey de Castella

Per aquesta rahó dessus dite de dona Maria de Monpaller, si ach lo rey En Pere **la baronia de Monpaller ab tots sos drets. He lo dit rey no volch ésser en noblea ne llarguesa ne fets valerosos menys que sos antecessos, ans volch ésser major de tots aquells en larguesa, senyoria e dignitat.**

E lavos en aquella sahó, lo rey En Pere ab son frare Ginardo,¹³ comte de Rosselló e de Serdanya, **se'n anà molt honradement en Roma a Papa Ignossent**, per aver la sua gràcia e amor. He cant li fou denant si li féu aquella honor e reverència que's pertanyia, e lo Papa ach gran plaer de la sua vista, per tal com n'avia hoÿt dir gran bé. Per la cal cosa lo rey fou en gran amor del Papa.

E com lo rey En Pere d'Aragó, e comte de Barchelona e de Besolú e de Pellars, fou en la sua posade, si hoÿ dir que dins en la ciutat de Roma era lo rey de France En Felip he lo rey de Castella apellat Amfós. He cant lo dit rey d'Aragó ach menjat, si anà visitar los dits reys. Los cals s'acompanyaren al mills que pogren, sí que acordaren que tots tres fossen devant lo Papa en dia sert, e axí u feren. E cant Ignossent Papa viu devant si los tres reys, hac-ne gran plaer, e volch-los coronar tots ensemps, per fer-los honor a ells e a ssi mateix, als cals assignà jornade sarta de coronar-los, e que venguessen aparellats cascun ab lurs coronas.

He lo dit rey En Pere d'Aragó si avia enpeyorade la sua corona d'or per la vengude de Roma, he no sabia quin consell hi donàs. Però a la fi, ell pensà en si mateix tal consell, que féu fer una corona fort

12. El capítol havia ja estat parcialment publicat per Cortadellas (2000: 17-21) amb interessants notacions a propòsit de l'element de la coronació amb els peus.

13. És error per Ferran abat de Montaragó, ja a c. 124v, confós amb Sanxo de Rosselló.

merevellosament feta de paste de forment, recolade e lise, he de sobre ab fulla d'or cuberta.

He com vench lo dia sert del coronar, si foren tots tres reys denant lo Papa, **lo cal los mès en la esgleya de Sent Brancasleones,**¹⁴ e **aquí los coronà** ab gran honor, so és que coronà primer En Felip rey de França, e ab los peus li posà la corona sus lo cap, la cal corona era d'or molt richa. He après lo dit Papa coronà N'Amfós rey de Castella, e posà-li la corona al cap ab los dits seus peus, la cal corona era d'or e prou richa. He puys après, lo dit Papa volch axí mateix coronar En Pere rey d'Eragó, he com vaé e conech que la corona era de paste de forment, hac remordiment de consiència que ab los peus posàs la corona de la paste al cap del rey En Pere, per què ab les mans ell va pendra la corona e posà-la sobre'l cap del dit rey En Pere. He tots digueren e jutjaren que major honor havia presa lo rey d'Eragó en lo seu coronar que nagun dels altres reys. Però la rahó és per tal com la corona era de paste de forment, e assò féu lo Papa per reverència de Jhesu Christ, per so com la hostia qui's consagre a l'altar és de pa de forment.

E cant lo dit **rey En Pere** ach presa la dita coronació, lo senyor Papa, **per sa plena voluntat e franquesa e per honor de Déu e per la santa Esgleya de Roma, si donà franquesa e especial privilegi al dit rey En Pere, e a tots los seus sochseydors, que totes les esgleyes, e tots los monestirs de son regna e de sa senyoria, que sens atorgament e consentiment d'ell, neguns no pusquen fer elechsió, axí com de arca-bisbes, bisbes, abats, prihors, abadesses e prioereses e rectories. He lo dit rey En Pere mès aquest privilegi en la sua terra, que neguna elechsió no si gosave fer en naguna esgley[a] sens lo seu consentiment, d'ell ho de son lochtinent. Hi encare, lo Sant Pare féu altre gràcia al rey En Pere, que port per tostemps son senyal, so és en la sua tenda fossen les claus de Sent Pere. E aquestes coses fetes, lo senyor rey pres comiat del Papa e tornà-sse'n en la sua terra ab gran honor.**

STEFANO MARIA CINGOLANI

14. Les *Gesta Comitum* parlen de l'església de Sant Pancraç. El copista s'ha equivocat, possiblement, amb el nom de Brancaleone, nom propi i de família prou difós a la Itàlia medieval.

BIBLIOGRAFIA

Fonts

- Bernat DESCLOT (1949-1951): *Crònica*, ed. Miquel Coll i Alentorn, 5 vols., Barcelona; «Els Nostres Clàssics».
- Crònica General de Pere III el Cerimoniós* (1961): versió catalana, ed. A. Soberanas, Barcelona, Alpha.
- Gesta Comitum Barchinonensium* (1925): ed. L. Barrau-Dihigo i J. Massó Torrents, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- JAUME I, *Libre dels fets* (1991): ed. Jordi Bruguera, 2 vols., Barcelona; «Els Nostres Clàssics».
- Ramon MUNTANER (1979): *Crònica*, a cura de Marina Gustà, 2 vols., Barcelona, Edicions 62; «Les Millors Obres de la Literatura Catalana».

Estudis

- S. M. CINGOLANI (2000): *Memòria i estratègies comunicatives al 'Libre' del rei Jaume I*, «Revista de Catalunya» (nova etapa), núm. 154 (setembre 2000), ps. 111-141.
- CINGOLANI (en premsa a): *Historiografia catalana al temps de Pere II i Alfons II (1276-1291). Edició i estudi de textos inèdits: 1. *Crònica del rei Pere*, dins *Acta Medievalia*, en premsa.
- CINGOLANI (en premsa b): *Historiografia catalana al temps de Pere II i Alfons II (1276-1291). Edició i estudi de textos inèdits: 2. *Libre de l'infant En Pere*, «Caplletra», en premsa.
- CINGOLANI (en premsa c): *Historiografia catalana al temps de Pere II i Alfons II (1276-1291). Edició i estudi de textos inèdits: 4. Libre del rei Pere*, en premsa.
- M. COLL I ALENTORN (1991): *Historiografia*, Barcelona, Curial/Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Obres I).
- M. COLL I ALENTORN (1993): *Llegendari*, Barcelona, Curial/Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Obres IV).
- ANNA CORTADELLAS I VALLÈS (2000): *Sis llegendes inèdites de la historiografia catalana medieval*, «Llengua & Literatura», núm. 11 (2000), ps. 7-41.
- J. RUBIÓ I BALAGUER (1987): *Historia i historiografia*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Obres VI).
- F. SOLDEVILA (1995): *Pere el Gran*, 2 vols., Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1995 (1a ed. 1950-1962).